

УДК 343.93



Дар'я Володимирівна КАЗНАЧЕСВА
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)



Анастасія Олександрівна ДОРОШ,
курсантка факультету № 2
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

КРИПТОВАЛЮТА: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Постановка проблеми. У сучасному світі цифрові технології стали невід'ємною частиною життя людини, а розвиток технологій відбувається настільки стрімко, що право не завжди встигає «оперативно» реагувати на появу нових предметів, інвестиційних інструментів і технологічних рішень. Така ситуація склалася і з обігом криптографічної валюти в нашій державі, адже криптовалюта об'єктивно існує, але її правове визначення та регулювання практично відсутні.

Криптовалюти – децентралізовані конвертовані цифрові валюти, що ґрунтуються на математичних принципах, які генеруються та управляються автоматично за допомогою програмного забезпечення. Паралельно з впровадженням криптовалюти широко розповсюдилася і технологія блокчейн, на основі якої функціонує найпопулярніша криптовалюта в світі – біткоїн.

Сьогодні, з одного боку не можна заперечити факт широкого розповсюдження операцій з криптовалютами та їх використання, а з іншого – факт відсутності поняття криптовалюти у національному законодавстві, визначення її правового статусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому дискурсі питання фінансово-правової сутності та правового статусу криптовалюти висвітлювали такі науковці, як І. Верес, А. С. Горбунова, В. В. Кубай, О. В. Мельниченко, Д. В. Пашко, Д. І. Погрібний, А. М. Пожидаєва, О. Е. Радутний та інші. Однак, на жаль, наразі у світі не існує єдиного, чіткого підходу до визначення терміну «криптовалюта» ні з економічної, ні з

юридичної точок зору, що обумовлює наявність великих проблем у правовому регулюванні обігу криптовалюти.

Метою статті є аналіз сучасних підходів до визначення правового статусу та загальних ознак криптовалют із метою створення дієвих правових механізмів їх регулювання.

Виклад основного матеріалу. Криптовалюти є абсолютно новим економіко-правовим явищем, відмінним від традиційних фіатних або електронних грошей.

Однією із сучасних тенденцій розвитку інформаційних технологій є поширення застосування криптовалют. Однак наразі у світі не сформувалася стала термінологія та уніфіковані підходи до визначення, регулювання та економіко-правового обґрунтування використання криптовалют.

У 2011 році в журналі «Forbes» уперше була опублікована стаття про систему біткоїн, де її було названо криптовалютою (англ. «cryptocurrency»). Це сприяло популяризації використання такого терміна. До цього більшість розробників (як, власне, і розробник Сатоші Накамото) використовувала термін «електронна готівка» (англ. «electroniccash» або «digitalcash»)¹.

Наразі немає єдиної думки щодо визначення терміна «криптовалюта». Деякі науковці відносять криптовалюту до «віртуальної валюти» та називають інноваційною мережею платежів і новим видом грошей, інші заперечують «причетність» криптовалюти до грошей і називають її «цифровим активом».

Так, на думку Т. Желюк та О. Бречко, криптовалюта – це стабільний універсальний інструмент глобальних фінансових платежів і водночас фінансовий інструмент з високою капіталізацією, що є конкурентною формою міжнародного переливу капіталу².

В. Г. Сословський та І. О. Косовський вважають криптовалютою засіб розрахунків, який не має матеріальної форми, а існує у вигляді програмного коду, із застосуванням криптографічних методів захисту, випуск та облік якого найчастіше є децентралізованим та відомим учасникам розрахунків; а також системою платежів, яку утворюють одиниця розрахунку та операції з нею³.

В. Скрипник визначає криптовалюту як окремий об'єкт цивільних прав⁴.

На законодавчому рівні однією зі спроб правового визначення обігу, використання, зберігання та проведення операцій за допомогою криптовалют стали проект Закону України «Про обіг криптовалюти в

¹ Демиргуч-Кунт А., Клэппер Л. Доступ к банковским услугам. URL: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2012/09/pdf/picture.pdf> (дата звернення: 10.09.2020).

² Желюк Т., Бречко О. Використання криптовалюти на ринку платежів: нові можливості для національних економік. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. №3. С. 50–60.

³ Сословський В. Г., Косовський І. О. Ринок криптовалют як система. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2016. С. 236–246.

⁴ Скрипник В. Місце криптовалюти в системі об'єктів цивільних прав. *Цивільне право і процес*. 2018. № 8. С. 38–43.

Україні» (реєстр. № 7183 від 06.10.2017) та проєкт Закону України «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» (реєстр. № 7183-1 від 10.10.2017). Проєкт Закону України «Про обіг криптовалюти в Україні» давав визначення криптовалюти як «програмного коду (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн...» Водночас частина 1 ст. 1 проєкту Закону «Про стимулювання ринку криптовалют» визнає криптовалютою «децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що ґрунтується на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку». Однак на сьогодні обидва законопроекти відкликано.

Криптовалюти є абсолютно новим економіко-правовим явищем, відмінним від традиційних електронних грошей. Незважаючи на різні підходи до визначення криптовалюти, можна виділити основні ознаки:

1) криптовалюта має вигляд цифрового коду, який генерується відповідно до складних математичних алгоритмів;

2) криптовалюта може виконувати функції фіатних грошей, наприклад виступати мірою вартості, засобом платежу, засобом обміну;

3) криптовалюти притаманна анонімність учасників операцій – у мережі використовуються криптографічні методи асиметричного шифрування даних із застосуванням публічного та приватного ключів;

4) облік операцій з криптовалютами здійснюється за допомогою технології блокчейн;

5) криптовалютна система – замкнута децентралізована система, правила функціонування якої встановлюються її учасниками; криптовалюти не випускаються центральним банком, тому їх емісія не контролюється з боку державної влади; курс криптовалют формується ринковим шляхом і безпосередньо ніяк не пов'язується з економікою будь-якої країни;

6) відсутність реальної їх забезпеченості (вартість криптовалют є результатом співвідношення попиту та пропозиції на них серед користувачів).

Криптовалюта функціонує завдяки механізму асиметричного шифрування. Одиниця криптовалюти – це код, який народжується в результаті складних комп'ютерних математичних обчислень. Операція з утворення (видобутку) криптовалюти називається майнінгом. Термін «майнінг» прийшов з англійської мови та дослівно означає «видобуток корисних копалин». На практиці майнінг – це формування нових блоків у блокчейн-ланцюги кожної криптовалюти. Крім цього, майнінг також можна охарактеризувати як процес запису всіх здійснених транзакцій криптовалюти в їх блокчейн, відкриту базу даних здійснених операцій. Майнінг потрібен для підтримки роботи всіх існуючих криптовалют, для забезпечення прозорості транзакцій і створення структури блокчейну.

Якщо розглянути роботу будь-якої криптовалюти, то майнінг можна назвати основною функцією для фундаментальної будови всієї внутрішньої структури крипто.

Завдяки майнінгу формуються нові блоки із записами про вчинені транзакції і підтримується емісія криптовалюти (за рахунок винагороди майнерам). Процес майнінгу – це знаходження числа «попсе», яке дозволяє майнеру сформувати блок із записами про проведені транзакції і ввести його в блокчейн-ланцюжок. За створення кожного чергового блоку в блокчейні (структурної одиниці із записами про перекази) для майнера передбачено винагороду за рахунок емітованих монет. Майнінг – це єдиний спосіб підтримки роботи мережі криптовалюти, а також для її емісії і поширення.

Таким чином, на нашу думку, криптовалюта – це цифрова валюта, яка ґрунтується на застосуванні криптографії для створення і контролю нових одиниць валюти і здійснення транзакцій. Оскільки криптовалюта не підлягає централізованому регулюванню, її можна віднести до віртуальної валюти, тобто засобу вираження вартості, яким можна торгувати в цифровій формі.

Криптовалюта є альтернативним вираженням звичайної валюти і має низку своїх переваг та недоліків. До переваг криптовалюти, на нашу думку, можна віднести такі: відкритий код алгоритму дає змогу добувати криптовалюту кожному, анонімність транзакцій, відсутність єдиного цифрового банку, відсутність контролю за транзакціями та платежами, гроші зберігаються децентралізовано, тобто на гаманцях мільйонів користувачів у всьому світі, емітується обмежена кількість монет, неможливість підробки. Недоліками криптовалюти є такі: через відсутність регулюючих механізмів немає гарантії збереження електронних криптогаманців, висока мінливість криптовалюти, можливі заборони з боку національних регуляторів, неможливість поновити гроші у гаманці у разі втрати паролю, з часом майнінг перестає бути рентабельним для окремих користувачів.

Але деякі з переваг криптовалюти є водночас і її недоліками. Так, повна анонімність і конфіденційність транзакцій роблять можливим спекулювання валютою та використання її для вчинення протиправних діянь, таких як торгівля людьми, контрабанда наркотиків, фінансування тероризму тощо. Найбільшою проблемою криптовалют зараз залишається різке коливання курсу. Це не дає змогу використовувати криптовалюту як платіжний засіб.

Також не можна сказати, що в економічному світовому співтоваристві є єдиний підхід до розуміння суті криптовалюти.

Так, наприклад, Сінгапурське законодавство визначає біткоїн товаром і прирівнює його купівлю до купівлі програмного забезпечення. У США це децентралізована віртуальна валюта. Наприклад, штат Каліфорнія першим з усіх штатів США на законодавчому рівні дозволив використовувати криптовалюту. Закон дозволяє будь-якій корпорації, асоціації чи приватній особі в Каліфорнії брати участь в обігу грошей, відмінних від законних платіжних засобів США, він набрав чинності ще на початку 2015 р. Однак

ведення криптовалютного бізнесу в штаті не врегульовано. У штаті Нью-Йорк ведення такого бізнесу було врегульовано в серпні 2015 р., коли силами Департаменту фінансових послуг штату Нью-Йорк була введена BitLicense – ліцензія на ведення криптовалютного бізнесу. У Болівії та Еквадорі заборонено використання криптовалют. В Японії біткоїн визнається легальним засобом платежу, а КНР нещодавно розпочала тестування цифрового юаня. Більшість розвинених країн адаптує своє законодавство для регулювання обігу криптовалют.

Таким чином, навіть на міжнародному рівні на сьогодні відсутня єдність щодо визначення поняття та правової природи криптовалюти. Вітчизняні правова теорія і практика, як і в більшості зарубіжних країн, також не вирішили цю проблему. Так, через свої технологічні особливості Bitcoin неможливо визнати «електронними грошима», оскільки він не містить зобов'язання емітента з його погашення, не має єдиного емісійного центру і не прив'язаний до жодних готівкових або безготівкових коштів.

У законодавстві ЄС правове регулювання криптовалютних операцій розглядається в межах здійснення політики протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму. Європейський парламент та Рада Європейського Союзу 20 травня 2015 р. з метою узгодження законодавчих актів Європейського Союзу з Міжнародними стандартами з протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення, ухваленими FATF у лютому 2012 р., ухвалили Директиву (ЄС) 2015/849 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму» та схвалили Регламент (ЄС) 2015/847 «Про інформацію, що супроводжує грошові перекази»¹.

У 2016 році Європейська комісія запропонувала встановити додаткове регулювання для криптовалютних бірж і компаній, що надають користувачам криптовалютні гаманці. Зокрема, йдеться про обов'язкову реєстрацію або ліцензування діяльності криптовалютних бірж, які здійснюють обмін криптовалюти на фіатні гроші, і компаній, що надають користувачам криптовалютні гаманці.

У Директиві ЄС 2015/8493 замість терміна «криптовалюта» (в сучасному світі їх налічується більше тисячі: Bitcoin, Litecoin, Ripple та ін.) використовується термін «віртуальна валюта». Крім того, вона розглядається як засіб платежу. Такий підхід був розкритикований Європейським центральним банком. Цей орган визначає криптовалюту не як засіб платежу, а як засіб обміну².

Так, в Австрії криптовалюта розглядається податковими органами як нематеріальний актив. Віртуальна валюта не відповідає визначенню

¹ Директива (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму. URL: [http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20\(EU\)%202015_UA.htm](http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20(EU)%202015_UA.htm).(дата звернення: 10.09.2020).

² Opinion of the European Central Bank CON/2016/49 [Electronic resource] // European Central Bank. https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/en_con_2016_49_f_sign.pdf (дата звернення: 10.09.2020).

валюти чи навіть електронній формі оплати у Фінляндії, Центральний банк класифікує віртуальну валюту як програмне забезпечення, яке є товаром. Відповідно до розділу 1 про облікові одиниці Німецького закону про банки віртуальна валюта є фінансовим інструментом, вона розглядається як одиниця обліку у порівнянні з іноземною валютою, але не належить до законних платіжних засобів. У Великобританії цифровою валютою відповідно до Закону Великобританії про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (Money Laundering Regulations), вважається унікальна комбінація цифр, отримана в результаті складних математичних обчислень і алгоритмів. Тому, наприклад, біткоїн не підпадає, як інші цифрові гроші, під дію цього закону і не має в цій країні правового статусу¹.

Висновки. З метою досягнення відповідності правової системи України у сфері протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдження зброї масового знищення з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір до нього вступити, був ухвалений Закон України від 06.12.2019 № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Законодавство запроваджує термін «віртуальний актив», під яким розуміється цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей; а також поняття «постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів», – це будь-яка фізична чи юридична особа, яка провадить один або декілька таких видів діяльності та/або операцій для іншої фізичної та/або юридичної особи або від імені: обмін віртуальних активів; переказ віртуальних активів; зберігання та/або адміністрування віртуальних активів або інструментів, що дають змогу контролювати віртуальні активи; участь і надання фінансових послуг, пов'язаних із пропозицією емітента та/або продажем віртуальних активів.

Таким чином, ми можемо спостерігати тенденцію щодо здійснення певних кроків на шляху до легітимізації віртуальної валюти, зокрема криптовалюти, в нашій державі. Однак зазначений закон не вирішує проблем правового статусу криптовалюти, не розкриває видів віртуальних активів і їх функцій. На сьогодні відсутня визначеність щодо цивільно-правової легалізації та системного нормативного закріплення понять віртуальної валюти, криптовалюти й порядку їх обігу. З урахуванням стрімкого зростання операцій з використанням криптовалют і як наслідок збільшення криміногенних ризиків виникає нагальна потреба у їх визначенні та вжитті заходів щодо захисту суспільних відносин від вчинення кримінальних правопорушень.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2020

¹Порівняльний огляд іноземного законодавства щодо правового статусу цифрових грошей та державного регулювання криптовалютного бізнесу. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29283.pdf>(дата звернення: 10.09.2020)

Дарья Владимировна КАЗНАЧЕЕВА,

кандидат юридических наук, доцент

(Харьковский национальный университет внутренних дел)

Анастасия Александровна ДОРОШ,

курсантка факультета № 2

(Харьковский национальный университет внутренних дел)

КРИПТОВАЛЮТА: ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Авторы рассматривают аспекты правового регулирования криптовалюты в Украине, отдельные особенности правового регулирования криптовалюты в зарубежных странах, а также определяют специфические черты криптовалюты, позволяющие отграничить этот термин от других, схожих с ним. В работе приведены различные точки зрения ученых по поводу значения термина «криптовалюта».

Ключевые слова: криптовалюта, виртуальная валюта, биткоин, правовой режим.

Darya V. KAZNACHEYEVA,

PhD in Law, associate professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs)

Anastasiya A. DOROSH,

cadet of the Faculty 2

(Kharkiv National University of Internal Affairs)

CRYPTOCURRENCY: PROBLEMS OF LEGAL REGULATION

The authors consider aspects of the legal regulation of cryptocurrency in Ukraine, as well as certain features of the legal regulation of cryptocurrency in foreign countries. They also determine the specific features of the cryptocurrency, which make it possible to distinguish this term from other similar ones. The paper presents various points of view of scholars regarding the meaning of the term of "cryptocurrency".

Key words: cryptocurrency, virtual currency, bitcoin, legal regime.

Зразок для цитування:

Казначеева Д. В., Дорош А. О. Криптовалюта: проблеми правового регулювання. *Вісник Кримінологічної асоціації України* : зб. наук. праць. № 2 (23). 2020. С. 171—176.